

קובץ
הערות וביאורים

בלקו"ש, בנגלה ובחסידות

במדבר
גליון לח (רלז)

יוצא לאור ע"י

תלמידי בית המדרש דמוסד חינוך אהלי תורה

417 טראַי עוועניו • ברוקלין, ניו יארק

שנת חמשת אלפים שבע מאות ארבעים וארבע לבריאה

בס"ד עש"ק פ' במדבר תהי' שנת דברי משיח

ת ו כ ן ה ע נ י נ י ם

ל ק ו ט י ש י ח ו ת

כו..... בענני וידוי ותשובה
וה..... וידוי בלי עזיבת החטא הוא כטובל ושרץ בידו
ז..... טובל ושרץ בידו
ח..... תשובה צריכה להיות בקול (בדברים)
ח..... דקדוק הצ"צ שלא תהי' שינוי מסידור רבינו הגדול
ח..... הסדר שמטבילין בליל הסדר
ט..... שמירת המקדש הוא דבר הנפעל

ר מ ב " ם

י..... הערות ברמב"ם בשיעור השבועי (גליון)
י..... הערות על הרמב"ם ספר היד הל' יסוה"ת (גליון)
יא..... כנ"ל הל' עכו"ם
יב..... "חי הוי" (בפתח ולא בצירי) (גליון)
יט..... חיוב קטנים בתפלה
יד..... הערות ברמב"ם ס' יד החזקה (גליון)

ח ס י ד ו ת

יד..... שמאי והלל קבלו משמעי' ואבטליון ואעפ"כ חולקים
טו..... לגלגל השמש הוא מהלך ברקיע

נ ג ל ה

אחר כוס ראשון בליל הסדר אינו מברך ברכה אחרונה -

כ..... (גליון)
כא..... סיבת שמחת ל"ג בעומר

ש י ח ו ת

טו..... מיתת כ"ד אלף תלמידי ר"ע
טז..... הרמב"ם לא מנה מספר הפרקים והלכות קטנות
יז..... רשב"י נקרא שבת
יז..... מספר תלמידי רע"ק
יז..... חילוק בין ערב ל"ג בעומר לל"ג בעומר עצמו
יח..... טעם השמחה בל"ג בעומר
יט..... ל"ג בעומר - יום הסתלקותו דרשב"י

הנהנין.

הלכה יא: לקו"ש חח"י ע' 71 - פעולת המברך ופעולת העונה.

פרק ה' הלכה א: "הקטניב חייבין בברכת המזון". (וכן ה"ז בכס"מ) ראה לעיל הלכות תפילין וכו' פ"ד הי"ג. הט"ו "בן מברך לאב" שם.

פרק י הלכה ג: "אפילו בעת שייצר לו יודה וישבח בשמחה": לקו"ש ח"י"ט ע' 70 - דיוק הלשון.

הלכה ד: "...מברך ברוך דיין האמת": לקו"ש ח"י"ט ע' 75.

הלכה ח: "ארבעה צריכים להודות": לקו"ש ח"י"ב ע' 21 - דיוק הסדר.

פרק יא הלכה ב: "העושה סוכה או לולב או שופר... אינו מברך בשעת העשי": לקו"ש ח"י"ב ע' 214 - הרמב"ם משווה כל מצוות אלו.

הלכה ח: "עשה מעקה מברך": לקו"ש ח"י"ב ע' 385; ח"ט ע' 138; ח"י"ט ע' 212 - לתווך עם מה שפסק הרמב"ם "דברים שהם משום סכנה אין מברכין".

הלכות מילה

פרק א הלכה יח: "...שסכנת נפשות דוחה את הכל ואפשר למול לאחר זמן..." לקו"ש ח"י"ג ע' 979 ואילך, ב' טעמים בדבר, וביאור בטעם השני'. (וראה גם לקו"ש ח"י"ו ע' 54). לקו"ש ח"ה ע' 146 - כנ"ל, וביאור על ביאת ענין זו דפקו"נ דוחה את המצות עוה"פ, (נוסף ע' מ"ש בהלכות יסודה"ת).

ל ק ו ט י ש ל ח ו ת

ב. בלקו"ש פ' בחוקותי ש.ז. ביאר מש"כ הרמב"ם בהל' תשובה פ"ב ה"ג ש"המתודה בדברים ולא גמר בלבו לעזוב הרי זה דומה לטובל ושרץ בידו, שאין הטבילה מועלת לו עד שישליך השרץ, דאע"פ שבהשקפה ראשונה נראה שוידוי זה, אינו בכלל גדר וידוי, אבל מכיון שהרמב"ם הביא לזה דוגמא של טובל (ושרץ בידו) ולא אמר שאין זה בכלל טבילה, מוכן דעצם ענין הוידוי, אפילו שעדיין אין החלטה בלב לעזוב את החטא, הוא ענין טוב וכמבאר שם: "ס"איז בדוגמא צום ענין הטבילה, וואס איז א פעולה וואס האט דעם כח אויפצוטאן

טהרה; דער חסרון איז נאר, וואס בשעת "לא גמר בלבו לעזוב" איז דער וידוי באופן פון "ושרץ בידו", דערפאר קען ער ניט ווערן טהור "עד שישליך השרץ", עד שיגמור בלבו כו'.

אבל מכיון שעצם הדיבור של וידוי פועל בו רגש של בושה על העבר כמבאר בסעי' ט', לכן "וידוי" זה נחשב כמעשה של טבילה, ע"כ.

הרי, משמע מהנ"ל דחסרון של ההחלטה בלב (ושרץ בידו) הם כענינים צדדים שמונעים שענין הוידוי (וטבילה) יהי' כדבעי, אעפ"י שבעצם ישנו עצם מעשה הוידוי (וטבילה).

ויש להעיר מחידושים וביאורים בש"ס סי' יח (מיוסד עמש"כ בלקוטי ביאורים לתניא ח"ב ע' מ' ואילך) דמבאר הטעם מדוע הביא דוגמא ד"שרץ בידו" לגבי הלכה הנ"ל, ומבאר כי בדוגמא זו כוונתו לבאר את גדר התשובה:

כשם ש"טובל ושרץ בידו" (שאיין טעם משום חציצה), הנה זה שאוחז שרץ בידו אינו ענין צדדי ביחד לטומאה שפועל שהטבילה לא תועיל כי אם הענין ד"שרץ בידו" הוא שהוא נאחז בטומאה ומתחבר לה; ומכיון שהוא נאחז בטומאה, הרי אי אפשר שבאותה שעה יהי' אצלו הפכה [- טבילה] עזיבת הטומאה-ליטה טומאה.

ובדומה ממש הוא בנוגע ל"המתודה בדברים ולא גמר בלבו לעזוב". זה ש"לא גמר בלבו לעזוב" אינו ענין צדדי (כסברת האחרונים שמצות התשובה היא הוידוי, ועזיבת החטא אינו אלא ענין צדדי, הקדמה לזה, שכשבא לשוב אז ישנה מצות הוידוי), כי אם אדרבה: עיקר מצות התשובה והטהרה מטומאת החטא היא הגמירה בלב לעזוב את החטא - השלכת השרץ, אלא שצריך גם וידוי - טבילה. ע"כ.

הרי, מהנ"ל משמע, דממשל זה בא להדגיש ענין אחר ממה שנת' בליקוט דש.ז., דענין "ושרץ בידו" מדגיש דעזיבת החטא הוא עיקר במצות התשובה ולא ענין צדדי, משא"כ בליקוט ש.ז. בסוף סעי' ח' מבאר ד"לא גמר בלבו לעזוב" הוא ע"ד "ושרץ בידו", שהוא רק כענין צדדי.

ונ"ל, דב' שיחות הנ"ל מודגשים ב' ענינים שונים, בחידושים וביאורים בש"ס מבאר שמשל ד"שרץ בידו" בא לבאר גדר התשובה, ולגבי ענין פעולת התשובה (שעוזב את החטא), הרי מובן דכל זמן שלא גמר בלבו לעזוב את החטא א"א לומר שאדם זה עשה תשובה, כי עדיין מחזיק בטומאתו "ושרץ בידו", ולכן ביאר שמשל ד"שרץ בידו" אינו כענין צדדי אלא ענין עקרי, שמבאר גדר התשובה.

אבל לפי זה, אינו מובן מדוע שינה הרמב"ם מלשון הגמ'

בתענית טז, א, וכמו שמעיר בהערה 27 - "למה הוא דומה לאדם שתופס שרץ בידו שאפי' טובל בכל מימות שבעולם לא עלתה לו טבילה", דלכאורה מלשון זה ג"כ מובן שתשובתו אינו נחשבת בכלל לתשובה, ע"ד שהטבילה לא פעלה בו ענין של טהרה, אבל מזה שכותב שזה דומה לטובל אלא שזה באופן ד"שרץ בידו", מובן דנוסף שגם מאופן לשון זה אפשר לדייק שאין תשובתו מועלת, אבל מכיון שכתב שכן הי' מעשה טבילה, נראה דבא להדגיש, כמבאר בליקוט ש.ז. דמשום ש"התודה" (עכ"פ), ולכן פועל בו רגש של בוש (מכיון שעדיין לא גמר בלבו לעזוב את החטא) הרי זה נחשב לפעולה של וידוי, אע"פ שאין לאדם זה התוצאות של ענין התשובה, ולגבי ענין הוידוי י"ל, דענין "ושרץ בידו" (שלא גמר בלבו כו') הוא כן נחשב לענין צדדי לגבי הוידוי (טבילה).

(ומש"כ "בהשקפה ראשונה" בתחי' סעי' ח', הוא אמת לגבי ענין התשובה, אבל לגבי ענין הוידוי לא, כמבאר זה בפנים).

היוצא מכהנ"ל, שבחידושים וביאורים בש"ס, נת' תוכן הכללי של משל הנ"ל, ובליקוט ש.ז. נת' פרטי דיוק הלשון של הרמב"ם, בלציון משל הנ"ל.

מיכאל לוזניק

- תות"ל 770 -

ג. בלקו"ש פ' בחוקותי ש.ז. מדייק כ"ק אד"ש בדברי הרמב"ם פ"ב מהל' תשובה ה"ג, "כל המתודה בדברים ולא גמר בלבו לעזוב הרי זה דומה לטובל ושרץ בידו שאין הטבילה מועלת לו עד שישליך השרץ". ומזה שוידוי זה דומה עכ"פ לטובל, מורה דכמו שהטבילה ה"ה פעולה שבכחה לטהר, כן הוא בוידוי זה, דשפיר נקראת וידוי, אלא שיש בה חסרון - עזיבת החטא. ע"כ.

ולכאורה יש להסי' מכאן, דטובל ושרץ בידו הוי טבילה, אלא שחסר בו עזיבת הטומאה, ויש לעיין איך לתגור זה עם המבואר בלקו"ב בס' התניא ח"ב ע' מ"ב, דמחלק שם בין חציצה בטבילה - שכחציצה רק חסרון בתנאי צדדי, ומ"מ שם טבילה עלי', משא"כ טובל ושרץ בידו - שהטומאה והטהרה, דהיינו השרץ והטבילה, ה"ה הפכים, וא"כ אין כאן טהרה כלל.

וידוע מה שמספרים על הגר"ח, שחקר בענין טובל ושרץ בידו, האם פירושו שנטהר ונטמא תיכף, או שמעולם לא נטהר, והוכיח מהך דוידוי בלא עזיבת, דודאי אין זה כלום, ה"ה בטבילה, שמעולם לא נטהר. וזה מתאים לכאורה להמבואר בלקו"ב הנ"ל. אך בס' יד הקטנה (נסמן בהערה 32) מפורש

יוצא כהביאור בלקו"ש בחוקותי, דמחשב טבילה, אלא שיש חסרון.

והביאור בפשטות, דשם טבילה לחוד, ושם טהרה לחוד, דהנה, בטבילה יש מעשה הטבילה, ויש מטרתה, דהיינו פעולתה - טהרה. הדין דחציצה ה"ה תנאי צדדי המעכב במעשה הטבילה, ומ"מ טבילה יש, גם בדין של טהרה ישנם תנאים צדדיים שיכולים לעכב, אך בדין של טובל ושרץ בידו, מעשה הטבילה יש - ואולי בשלימות, אך פעולתה - לא רק שיש לזה מניעה, אלא - אין לה התחלה. דפעולת הטבילה היא הביטול אגב קרקע שיש ע"י המים, כמבואר בכ"מ, שע"ז נפקע הטומאה. אך כאשר הוא תופס שרץ, אין כאן עזיבת טומאה כלל, וטומאתו הישנה עליו עדיין.

ובקיצור, דבלקו"ש ש.ז. מבאר שיש בזה מעשה של טבילה, ואילו בלקו"ב מבאר שמעולם לא נפעל בזה שום טהרה. וה"ה שיש לתווכך בזה דברי האחרונים הנ"ל.

הרב לוי יצחק ראסקין

- ברוקלין נ.י. -

ד. בלקו"ש פ' בחוקותי ש.ז. מבאר באריכות שלפי פרש"י הפסוק והתודו את עונם וכו' לא מדובר שישראל עושים תשובה ולא שינו עת עצמם אלא שיש רק מידה טובה משא"כ לפי תו"כ "שלצד התשובה הן הדברים" עיי"ש באריכות.

לפי פרש"י יומתק המנהג שכל "קללות דתורת כהנים" אומרים בקול נמוך, ובפסוק וזכרתי את בריתי וגו' מרימים הקול, ולא מהפסוק והתודו את עונם.

שלמה הכהן טוויל

- תות"ל 770 -

ה. בלקו"ש חכ"ב שיחת אמור (א) בהערה 10 מביא מהגהות כ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב נ"ע) שכותב שהצ"צ "דקדק שלא יהא שום שינוי מהסידור של רבינו הגדול ז"ל...דהגם שאינו נוגע בעצם הנוסח מ"מ אין לשנות וע"ד חייב אדם לומר בלשון רבו וגם שאפשר שיש בזה איזה כוונה כי גבהו דרכיו כו'... בודאי יש בזה כוונה מיוחדת" עכ"ל.

ולכאורה יל"ע מה דפתח "שאפשר שיש בזה איזה כוונה וכו'" וסיים "בודאי יש בזה כוונה, וכו'". וגם לאחר העיון בגוף הגהה שבסידור עם דא"ח (הנסמן בהערה) עדיין יל"ע בזה.

*

*

*

ש"זהו מתאים לסדרם בליל זה: טיבול (עכ"פ הראשון שהוא אינו אלא להתמי' את התינוקות). מצה, מרור...", עכלה"ק.

ולכאורה המלה "עכ"פ" טעון ביאור, דמשמע כאילו יש מקום לומר שגם הטיבול שני - מרור בחרוסת יכול להיות לפני אכילת מצה.

ואולי"ל ע"פ מ"ש בשו"ע אדמוה"ז סי' תע"ה סכ"ב "מי שאין לו שום ירקות לאכול בטיבול קודם אמירת ההגדה כ"א מיני ירקות שיוצאים בהם ידי חובת מרור וברך עליהם על אכילת מרור כשטבילם בחומץ או במי מלח קודם אמירת ההגדה... מ"מ אפי' אכל כזית מרור או יותר בטיבול שקודם ההגדה אף עפ"כ צריך לחזור ולאכול כזית אחר אכילת מצה לפי שהאכילה הראשונה אינה אלא כדי להתמיה התינוקות ובאכילה השניה הוא שיוצא ידי חובת מרור שכך הוא המצוה לכתחלה שלא לצאת ידי חובת מרור קודם שיצא ידי חובת מצה שנאמר על מצות ומרורים". הרי לכאורה שכדיעבד אפשר להיות שגם טיבול שני - אכילת מרור הי' לפני אכילת מצה, ואולי"ל שלזה הי' הכוונה "עכ"פ הראשון שאינו אלא וכו' - לשון אדמוה"ז שם.

הרב שלום דובער הכהן

- נחלת הר חב"ד -

ו. בלקו"ש חי"ח (הוספות לפ' קורח) ע' 464 (ועד"ז בלקו"ש חי"ג ע' 57 ואילך. חכ"א ע' 242) מבואר טעם הדבר שמצות שמירת המקדש הובאה במשניות (מס' מדות) וברמב"ם (הל' ביהב"ח) בעניני בית המקדש ולא בדיני עבודתו - ע"פ מ"ש הרוגצ'ובי בכ"מ שבמקדש המצוה היא "רק שיהי'" (היינו הנפעל, ולא פעולת הבנין) וכיון ששמירת המקדש עושה אותו בית של כבוד, שיהי' "פלטרינן שיש עליו שומרינ'", לכן גם מצוה זו היא בכלל בנין הבית, "שיהי' בית".

ולא הבנתי הענין לאשורו, דלכאורה ממנ"פ: אם זה שהבית צריך להיות "בית של כבוד" הוא תנאי בעצם הבית, א"כ אפילו אם המצוה היא העשי' (פעולת הבנין) מ"מ פעולת כיבודו (השמייה) הוה חלק ממעשה הבנין; ואם כבוד הבית הוא דבר נוסף עליו - מה מוסיף כאן זה שהמצוה היא "שיהי' ולא שיעשה"?

ובהשקפה ראשונה הי' נראה, שהכוונה היא לדייק ענין נוסף בדברי הרוגצ'ובי (נוסף על הענין ד"פעולה" ו"נפעל"), היינו אם המצוה היא חד פעמית (בשעת הבנין) או שהיא מצוה נמשכת (שיהי'). אבל לכאורה, זהו חידוש לפרש כן בדברי הצפע"נ. ואבקש מקוראי הגליון לעיין בזה.

הרב משה ישראלי

- ברוקלין נ.י. -

ר מ ב " ס

ז. בגליון לה דפ' אמור ס"י הערות לרמב"ם העיר הרב נ. י. בנוגע מ"ש הרמב"ם בהל' יסוה"ת פ"א ה"ו "וידיעת דבר זה מ"ע שנאמר אנכי כו'", שמזה שכתבו הרמב"ם לאחר כל הה' הלכות מוכח לכאורה שבהמ"ע ידיעת אלקות נכלל כל הנאמר לפנ"ז, והיינו לא רק שהוא מהווה כל הנמצאים, אלא שגם מקיימם ומנהיגם. כו', (לא רק הפרטים שבה"א ברמב"ם, אלא כל הנאמר בה' הלכות הראשונות).

ועפ"ז מעיר שם בנוגע השקו"ט בדברי הרמב"ם בדרמ"צ מצות האמנת אלקות, אם המ"ע דאמונת ה' הוא בכלל המצות, מכיון שא"א למצוה בלי מצווה עי"ש.

וראיתי נדפס בשבוע זה ביאור כ"ק אדמו"ר שליט"א ח"ב בהלכות דריש יסוה"ת, ושם בהערה 48 אי': אולי אפ"ל שהמצוה הוא רק לידע שיש שכ אלקה כו' כמ"ש אנכי ה"א, אבל לידע שיש שם מצוי ראשון ממציא כל הנמצאים כו' הוא יסוד כל המצוות ואינו נמנה במנין המצוות.

ונמצא שכ"ק אדמו"ר שליט"א מפרש, דלא רק שכל הנאמר בה"ב ג' וד' אינו בכלל המצוה שנמנה במ"ע, אלא גם מה שנאמר בה"א "לידע שיש שם מצוי ראשון כו'" אינו נמנה במנין המצוות.

ועפ"ז מובן בפשטות השקו"ט בדעת הרמב"ם מה שנמנה אמונת ה' למצוה. ולפ"ז צ"ל דמ"ש הרמב"ם "וידיעת דבר זה מצות עשה" לאחר כל הה' הלכות, הוא לא לפי שכל זה נכלל בהמ"ע, אלא שממשיך מתחלה לפרט הפרטים שבה"א ע"ד מציאות אלקה ואיך שמנהיג העולם וכו', ואח"כ מסיים "וידיעת דבר זה" על עצם קמציאות דיש שם אלקה. עכ"ל. אלא שלכאורה צ"ע דברמב"ם מתחיל "לידע שיש שם מצוי ראשון והוא ממציא כו'", וע"ז כותב יסוד היסודות ועמוד החכמות, ואינו מזכיר לפנ"ז עצם הענין ד"לידע שיש שם אלקה", וצ"ע.

[דא"ג: חבל שביאור נפלא זה מכ"ק אדמו"ר שליט"א בריש הלי' יסוה"ת להרמב"ם, לא נמצא נדפס בשום מקום וצריך לראות אותו מודפס בעיתון אשר קשה קצת לשומרו].

הרב י. גאטלמאן
- ברוקלין נ. י. -

ח. כמה הערות להרמב"ם ספר הי"ד:

(א) בגליון העבר הערתי בדבר הרמב"ם פ"ה מהל' יסוה"ת

הל' א' והל' ד' דלכאורה כופל הרמב"ם בענין מי שנאמר בו יעבור ואל יהרג ונהרג הר"ז מתחייב בנפשו. ונשאר בצ"ע.

העירוני לשו"ת הרדב"ז ח"ב ללשונות הרמב"ם תשו' אלף שעו, (ג' לשונות הרמב"ם) דמסביר דהרמב"ם כופל דין זה משום דיש צריכותא בזה דהרישא אמרי דעכו"ם המתכוין להנאתו ולפיכך אם נהרג ולא עבר הוי מתחייב בנפשו אבל סיפא איירי בעכו"ם המתכוין להעבירו ואין בדבר חילול ה' דאמרינן יעבור ואל יהרג וסד"א דכיון דהעכו"ם מתכוין להעבירו מצוה קא עביד ליהרג ולא יעבור, קמ"ל דאפילו בכה"ג מתחייב בנפשו ע"כ.

(ב) הל' עכו"ם פ"ז הל' י': "כיצד כוס של עכו"ם וכו' כולן אסורין מפני שעכו"ם וכל משמשי אסורין בכל שהן" עכ"ל.

צע"ק דכתב דין זה ממש בהל' לפנ"ז "עבודת כוכבים ומשמשי וכל תקרובת שלה אסורין בכל שהן" וצ"ע.

(ג) שם פ"ז הל' ט"ו בשר או יין שהכינום להקריבם לעכו"ם לא נאסרו וכו' עד שיקריבום לפני' ע"כ.

לכאורה כבר כתב דין זה לעיל ה"ד ומשמשי עכו"ם בין של עכו"ם בין של ישראל אינן אסורין עד שישתמשו בהן לעכו"ם.

ואולי י"ל בדוחק דבהל' ד' בא להסביר החילוק בין עכו"ם של ישראל לשל עכו"ם ומסביר דלשניהם אינם אסורין עד שיקריבום ובהל' ט"ו מסביר מתי נעשה תקרובת שאסורים לעולם.

(ד) שם פ"ט ה"ח "וכן אסור למכור כלי נזק לישראל ליסטים". יש להבין איזה שייכות יש לדין זה להל' עכו"ם?

ויש לומר דסברת האיסור דאין מוכרין לעכו"ם דבר שיש בו נזק לרבים, הוא לא מצד דיני עכו"ם אלא מדין הרחקה נזיקין וכדו' ובדבר זה עכו"ם וישראל לסטים שונים הם.

(ה) שם פ"י ה"ה: "מצאו בשוק נותן לו שלום בשפה רפה ובכובד ראש": ועי' בכס"מ דה"ה בכל פעם שנותן שלום ע"ש. וצע"ק דהו"ל לכתוב דין זה תיכף אחרי הדין דשואלים בשלום ולא להפסיק בהדינים דמתי אין נותנים שלום.

וי"ל דדוקא מצד סדר זה למד הכס"מ דה"ה בכל מקום שנותנים לו שלום דאילו הי' כותב אופן נתינת שלום לעכו"ם קודם הדינים דאין כופלים להן שלום בעולם, ולא יכנס לביתו של עכו"ם ביום חגו לתת לו שלום. הייתי אומר דאף אם מצאו העכו"ם בתנאים הנ"ל לא יתן לו שלום בשפה רפה וכו'.

בגלל זה כתב הרמב"ם ד"ז בסוף ההל' לומר דה"ה בכל מקום.

(ו) שם. פ"א מהל' עכו"ם ה"ד אסור לשאול בעל אוב או בעל ידעוני וכו' והנה לעיל פ"ו הל' א' ואילך מביא כל הפרטים דאוב וידעוני וכו' ולמה לא כתב האיסור שם.

ובפרט דשם הל' ג' מביא האיסור דהנותן מזרעו למולך ועונשו וגם מביא עוד עניני עכו"ם א"כ למה לא כתב איסור אוב וידעוני שם.

וי"ל דבפ"ו מביא גם עכו"ם דלא נמצאים אתנו היום משא"כ בפ"א מביא רק העכו"ם השייכים גם היום. כגון בלוחש, דורש אל המתים, המכשף, ואוב וידעוני שייך גם היום ואולי בגלל זה המתין עד כאן לכוללם כאן.

(ז) שם פ"ב הלכה ג. כל מצות ל"ת שבתורה אחד אנשים ואחד נשים חייבים וכו' וכל מ"ע שהיא מזמן לזמן. וכו'. צ"ע מה שייך דינים אלו לכאן בהל' עכו"ם. וצ"ע.

(ח) שם. פ"ג הלכה ו': ומותר ללקט הפאות במספרים לא נאסר וכו', נראה דצ"ל "דלא" או "שלא".

(ט) שם. פ"ב הל' י"ד. ובכלל אזהרה זה שלא יהיו בתי דינים בעיר אחת זה נוהג כמנהג זה וכו'.

יש להבין מה שייך ענין זה להל' ע"ז. ואולי י"ל ע"ד כל הכועס כאילו עובד ע"ז וכעס ומחלוקת דבר אחד הוא.

הרב משה אהרן צבי ווייס
- ברוקלין נ.י. -

ט. בגליון לד (רלג) אות ב' מקשה "דלכאורה הוא מן הקל אל הכבד" ומה בכך ומנא ל"י דהסדר צריך להיות בהיפך.

שם אות ג' מקשה מן חי העולמים בצירה שבסוף פסוד"ז, על הרמב"ם פ"ב ה"י דיסוה"ת, ואינו אלא מן המתמיהים, איזה שייכות יש חי העולמים, ובין דברי הרמב"ם שם, וטעם הרמב"ם מפורש באותה הלכה עצמה שחי בצירה מורה על ריבוי, ומה בא באות הנ"ל ליתן ביאור אחר בדבריו.

שם אות ז' רוצה לחדש דבליל פסח אין צריך להיות קידוש במקום סעודה, אמנם מפורש בשלחן רבינו סי' תפ"ד סעיף ה' דאין קידוש אלא במקום סעודה, ומה שאומר שם שהיו יכולים לתקן אכילת הכרפס אחר אמירת רוב ההגדה תמוה, שהרי אכילת הכרפס הוא להתמיה את התינוקות כדי שישאלו הקושיות שעליהם היא תשובת אמירת ההגדה, ואיך יתקנו לעשות זאת אחר אמירת רוב ההגדה. וגם עצם הקידוש אחר אמירת רוב ההגדה איך יכולים לתקן שהרי אמירת ההגדה צריך להיות על

הכוס וקידוש צריך להיות על הכוס, ותקנו לכל א' כוס מיוחד, ואיך יעשו רוב ההגדה והקידוש על כוס א', ומיעוט ההגדה על כוס שני, ואמירת ההגדה טעונה אחרי' ברכת גאולה ואיך יפסיקו בין אמירת רוב ההגדה, לברכה שלאחריה, בברכת הקידוש, ואם מי ששכח לקדש מקודם, צריך לקדש באמצע ההגדה, אבל איך יתקנו זאת לכתחלה.

ובסי' תפ"ג מבואר דמי שאין לו יין יקדש על הפת ויאכל המצה קודם אמירת ההגדה, ואינו אומר שיאמר ההגדה קודם קידוש, הרי אכילת כרפס קודם ההגדה עדיף מאמירת ההגדה קודם אכילת מצה, וגם שם אינו אומר רוב ההגדה קודם הקידוש לפי שאי אפשר עם היות שאין בזה הטעם שההגדה וקידוש צריכים להיות כל אחד על כוס מיוחד, משום דשם מדובר שאין לו יין, ואין הקידוש ואמירת ההגדה על הכוס, אבל אי אפשר משאר הטעמים דלעיל, ומשו"ה דוחה זה את אמירת ההגדה על כזית של אכילת מצה, ואיך רוצה שיתקנו כן במקום שאין דוחין את אמירת ההגדה על כזית אכילת מצה.

ומה שרוצה לתרץ משום דהם אמרו והם אמרו, זה הי' שייך אם הי' מפורש ב' הדינים במשנה, אבל כיון דסדר של פסח היא משנה ערוכה, וקידוש במקום סעודה מחלוקת בגמרא, הלא הי' צריך הגמרא להקשות ממתניתין על שמואל שאומר שצריך להיות במקום סעודה אם הי' מוכרח ממאמרו של שמואל דכוונתו הוא גם לזמן סעודה, אמנם כיון דשמואל אומר רק דצ"ל במקום סעודה והמהרי"ל אומר דצריך להיות בזמן סעודה מנא לי' להמהרי"ל בזה דהם אמרו והם אמרו, ואם המהרי"ל מוכיח מהגמרא דה"ה לזמן סעודה, הרי ההוכחה מהגמרא הוא כאם הסעודה היא למחר (יעוין שו"ת מהרי"ל החדשות סי' ל"ב, אלא שאין מובן מהו ההוכחה גם על מחר), אלא דסבירא לי' להמהרי"ל דאין לחלק בין זמן קצר לזמן ארוך (ויעוין שם בשו"ת המהרי"ל החדשות דכותב זה לתרץ את הסמ"ג (ואינו מוכח כ"כ דכותב זה להלכה אלא דמלשון האגור נראה דזהו להלכה)) והלא מוכח ממשנה ערוכה דזה הוי קידוש במקום סעודה ומנא לי' להמהרי"ל לאמר דזהו משום דהם אמרו והם אמרו, ולא שמזה יש הוכחה דיש הפרש באם הסעודה היא בלילה, או שהיא למחר, ובעל כרחיך צריכים לאמר דסבירא לי' להמהרי"ל דבליל פסח אין זה אפילו לאחר זמן קצר, אלא דהקידוש הוי בזמן סעודה, דהלא הולך לאכול הסעודה רק דבליל פסח צריכים לאכול הכזית מצה אחר שעונין עלינו דברים הרבה, והתחלת אמירת ההגדה הוי זמן סעודה.

והמהרי"ל שולל רק שאם אינו רוצה עכשיו לאכול, משום שרוצה לאכול אחר זמן ומה שעושה עכשיו הקידוש הוא לא בשביל לאכול, רק בשביל לצאת ידי קידוש, אז אפילו אם

אכילת הסעודה תהי' לא לאחר זמן ארוך (למחר) אלא אפילו לאחר זמן קצר (באותה הלילה) ג"כ לא הוי קידוש במקום סעודה, אבל אם הוא הולך לאכול ועושה קידוש בשביל לאכול, אלא שסדר אכילתו מצריך איזה זמן בינתים ע"ד אמירת ההגדה, היינו שהוא הולך לאכול רק שצריכים לאמר ההגדה על המצות, הרי המצות מוכנים לסעודה והוא מוכן לסעודה ומשוי"ז אומר עליהם ההגדה זה מקרי זמן סעודה. והוי קידוש במקום סעודה.

הרב שלום מאראזאוו

- ברוקלין נ.י. -

י. בגליון לז ס"ח כותב הרב מ.א.צ.ו. שמה ששאלתי בדברי הרמב"ם הל' דיעות בענין בנים שאולי יהיו ת"ח (ולא נקט הרמב"ם מצות פו"ר), דקושיא מעיקרא ליתא, כי הלכות דעות הם עניני השקפות ולא הלכות, ומביא ראי' לדבריו ממ"ש הרמב"ם בריש הל' דעות שיש הרבה דעות לבנ"א.

והנה מלבד זה שדבריו הם בסתירה למבואר בכ"מ שכל ספר הרמב"ם ענינו הלכות, ומלבד זה שברמב"ם הל' דעות עצמן אנו מוצאים ריבוי הלכות פסוקות (כנראה לכל לומד) - הנה ראייתו מריש הל' דיעות תמוהה ומוזרה, וכי משום שכותב הרמב"ם שיש הרבה דיעות בבני אדם, סימן הוא שאין אלו הלכות?! הרי זה גופא מה שאומר, שיש הרבה דעות, אבל ע"פ הלכה צריכים לנהוג באופן מסוים, כמבואר בהמשך ההלכות. ופשוט הוא.

מ.א.

- ברוקלין נ.י. -

ח ס י ד ו ת

יא. בהמשך תער"ב פי"ג (ובכ"מ בדא"ח) מובא דוגמא על ציור האורות ע"י התלבשותם בהכלים משמאי והלל "ששניהם קבלו מרב אחד (שמעי' ואבטליון) סברא א' ואעפ"כ זה אוסר וזה מתיר".

ולכאורה יסוד זה, ששמאי והלל קבלו משמעי' ואבטליון סברא א' ואח"כ נחלקו, צריך ביאור מכמה פנים:

א) ה"קבלה" שקיבלו שמאי והלל משמעי' ואבטליון, לכאורה היא רק בעניני הלכה למ"מ וכיו"ב שבהם אין שייך מחלוקת. [ובפרט ע"פ מ"ש הרמב"ם בהקדמת היד שר"ש "קבל" מהלל ושמאי].

ב) אפשר שגם שמעי' ואבטליון נחלקו באיזה דבר אלא

שבימיהם הוכרע הדבר בב"ד (כמבואר בכ"מ).

ג) מנא לן שבאותו דבר שקיבלו משמע' ואבטליון נחלקו שמאי והלל.

ואבקש מקוראי הגליון לבאר הדבר.

* * *

בלקו"ב ח"ב ע' רס מובא דיוק כ"ק אדמו"ר שליט"א באגה"ת פ"ב "לפי הילוך גלגל השמש ברקיע", וז"ל "סתם כמ"ד גלגל חוזר ומזל קבוע". והיינו, דמזה שכתב אדה"ז "גלגל השמש" ולא "כדור השמש" מוכח, דס"ל שהגלגל הוא המהלך ברקיע והמזל (השמש) עומד קבוע בגלגל.

ולכאורה יש לעיין, דהא מצינו שהשם "גלגל חמה" יהי' כוונתו "כדור השמש", וכלשון הזהר (ח"ג שו, ב) "עקיבו של אדם הראשון הי' מכה גלגל חמה", ושם פשיטא קאי על כדור השמש ולא על הגלגל (שהרי הגלגל אינו מאיר ואין שייך להכהותו).

ובפשטות יש ליישב, דכיון שיש מחלוקת בדבר בגמ' (פסחים צד, ב - כמובא בל"ב שם), ואדה"ז נקט בלשון "גלגל" ולא בלשון כדור יותר "כדור", משמע, שפסק כמ"ד גלגל חוזר (שהם חכמי אוה"ע).

אבל עדיין דרוש ביאור, דהרי אפשר שמשום הכי נקט אדה"ז בלשון המשתמעת לתרי אנפי ("כדור" או "גלגל") כי לא רצה לפסוק הלכה בדבר. אמנם באמת זה אינו, כי גם אילו הי' כותב "כדור השמש" עדיין לא פסק הלכה, כי הכדור עצמו אפשר שיהלך בעצמו ואפשר שיהלך ע"י הגלגל. ופשוט.

הנ"ל

ש ל ח ו ת

יב. בהתוועדות דש"פ בחוקותי ש.ז. בהנחה בלה"ק סעי' ט"ז ביאר ד"כאשר מספרם של תלמידי ר"ע הגיע לכ"ד אלף - מספר גדול ביותר - אזי שלטה בהן עין רעה, וזוהי הסיבה הנוספת (על מה "שלא נהגו כבוד זה לזה") שגרמה לכך ש"מתו כולך בפרק אחד".

ויש להוסיף בזה - שבשני המקומות מודגש המספר כ"ד, כ"ד קרונות (ירושלמי סנהדרין פ"א ה"ב), או כ"ד אלף תלמידים, שמספר זה קשור עם ענין של דין וגבורה, כמוזכר

לעיל (ס"א) אודות כ"ד בתי דינין כו', ע"כ.

ויש להעיר מהתוועדות דש"פ אמור תשמ"ב בהנחה בלה"ק סעי' ט"ז, ביאור דיוק הלשון שבל"ג בעומר "פסקו מלמות", דלכאורה על איזה סוג תלמידים נאמר שבל"ג בעומר "פסקו מלמות" וביאר דזה קאי על תלמידים שבתחלה "לא נהגו כבוד זה ובזה" ואח"כ שינו את הנהגתם, ואעפ"כ אתי שפיר דיוק הלשון "פסקו מלמות" - כי שינוי הנהגתם גופא היתה כתוצאה מהעילוי דל"ג בעומר, ולא בכח עצמם... כי מצד עצמם (לולי ההתעוררות דל"ג בעומר) היו ראויים הם לעונש זה, מאחר שלא היו משנים את הנהגתם הבלתי רצוי, עיי"ש.

ובהתוועדות דש"פ במדבר תשמ"ב הוסיף לבאר בהנחה בלה"ק סעי' כה, ש"לא יתכן לומר שכאשר מתו תלמידי ר"ע, נשאר ר"ע ללא תלמידים כלל (עד שבא אצל רבותינו שבדרום) - כי מאחר שהיו הרבה תלמידים שרצו ללמוד תורה, הרי לא יתכן שר"ע ישאר ללא תלמידים כלל, ועפ"ז מובן בפשטות - שכאשר חושבים אודות מציאות הדברים כפשוטם - הרי בודאי שגם לאחר שמתו התלמידים שלא נהגו כבוד זה לזה, נשארו תלמידים שלמדו תורה אצל ר"ע, גם קודם שר"ע בא אצל רבותינו שבדרום, ע"כ.

ואע"פ שמשמע מהנ"ל, שבזמן מיתת התלמידים הי' לר"ע יותר מכ"ד אלף תלמידים, ז.א. דמספר כ"ד אלף כבר הי' הרבה זמן לפני זמן דל"ג בעומר, אלא אין זה סתירה להנ"ל ש.ז. כי י"ל שאע"פ שהיו לו יותר מכ"ד אלף תלמידים, אבל תלמידים מיוחדים במינם - וכפי שמבאר שם בהנחה "ומה שר"ע הי' זקוק לילך אצל רבותינו שבדרום, הרי זה כדי למצוא תלמידים מיוחדים במינם, שהם יבנו מחדש את העולם שנהי' "שמים", עד שלימוד התורה יהי' כפי שהי' מקודם לכן - הי' דוקא במספר כ"ד אלף.

מיכאל לוזניק

- תות"ל 770 -

יג. ב"משיחות" אחרון של פסח וכו', בדבר לימוד ספר הרמב"ם בהערה 10: ועפ"ז צ"ע למה לא מנה (בכו"כ מקומות) את מספר הפרקים שבכל הלכה ומספר ה"הלכות קטנות" (כלשונו בסוף ההקדמה) שבכל פרק (ובפרט - שחלוקה זו היא בדיוק ונוגעת להלכה כדלקמן הערה 11), וכן מספרם הכללי בכל ספר וספר, ובכל י"ד הספרים.

בספרי הרמב"ם שלפנינו מצויין מספר הפרקים שבכל הלכה ובכל ספר - אבל צ"ע אם זה נכתב ע"י הרמב"ם, שהרי בכו"כ מהכת"י אינו, ואינו בסוף כל ספר (לדוגמא - ספר

המדע). ומה שנמצא דף כת"י שבשוליו חתם עליו הרמב"ם שהגיהו מספרו (צילומו נדפס ברמב"ם הוצאת פרדס בסופה) ושם כתב המעתיק גם מספר הפרקים,

הרי לתרץ שינויים הנ"ל - נלפענ"ד כו', ע"ש בפרטיות.

ולא הבנתי כ"כ ההוכחה שמספר הפרקים אינו מהרמב"ם, ומההוכחות "שהרי בכו"כ מהכת"י אינו, ואינו בסוף כל ספר (לדוגמא - ספר המדע)". הכת"י אינו תח"י, אבל בנוגע לספר המדע, זה דליתא בסוף ספר המדע המנין כו', הוא רק בדפוסים אחרונים, אבל כפי שנרשם בספר המדע ירושלים תשכ"ד בסופו, נמצא שבכל הכת"י, וכן כת"י תימנים, שכולל למעלה מעשרים כת"י, וכן ברוב דפוסים ישנים, אי' גם בסוף ספר המדע "ומנין פרקיו מו פרקים", ומפרט, גם בפרטיות מנין הפרקים שכל הלכות, הלכות יסודי התורה עשרה פרקים, וכן הלאה.

הרב ב. ט. אליהו

- גליל התחתון -

- אה"ק ת"ו -

יד. בהתוועדות דש"פ בחוקותי ש.ז. נתבאר שענינו דרשב"י קשור במיוחד עם שבת ע"פ המבואר דתלמיד חכם איקרי שבת ובפרט רשב"י שהי' "תורתו אומנתו".

ויש להעיר גם ממ"ש בזח"ג (אד"ר) קמד ע"ב: "מה שבת לה' קודש אוף ר"ש שבת לה' קודש", ובזהר שם קמה, רע"א: "וקראת לשבת עונג לקדוש ה' מכובד, מאן הוא קדוש ה' דא ר' שמעון בן יוחאי".

ובספר שיר בר יוחאי (דף כב ע"ב הערה ג') כ' שע"פ מ"ש בזהר שם (קמד ע"ב) נובע המנהג לשיר בשבת את הפיוט בר יוחאי.

*

*

*

בהתוועדות הנ"ל נתבאר השייכות בזה שמתו תלמידי רע"ק בפרק אחד לזה שהיו כ"ד אלף במספר (יבמות סב, ב).

והנה אף שהביאור בהשיחה הי' לפמ"ש בגמרא שם - יש להעיר: בב"ר פס"א, ג איתא: י"ב אלף תלמידים; בתנחומא חיי שרה ו' שמתו שלוש מאות תלמידים. וראה נדריים נ א' ארבעה אלפין זוגי תלמידי.

אחד מהתלמידים

טו. בשיחת ש"פ בחוקותי בתחלתה נת' שהענין דל"ג בעומר

מתחיל כבר מזמן מנחה דיום שלפניו, שלכן אין אומרים בו תחנון כמ"ש אדה"ז בסידורו (מנהג ספרד).

ונת', דאף שמצינו שלגבי ענינים מסויימים מתחיל ל"ג בעומר לא בערב ל"ג בעומר כ"א ביום, מ"מ כבר במנחה שלפניו מתחיל הענין דל"ג בעומר. ע"כ.

ובהשקפה ראשונה יל"ע מה הם החילוקים שבין ערב וליל ל"ג בעומר - ליומו, והאם הם חילוקים ונפק"מ להלכה,

דהרי אלו הנוהגין שלא לומר תחנון בערב ל"ג בעומר הוא - כמ"ש אדה"ז בשולחנו (חאו"ח סתצ"ג ס"ה) - "לפי שסומכין שבתחלת ליל ל"ג פסקו האבילות ולכן א"א תחנון במנחה שלפניו... שלילם כיומם... ולפי מנהגם ג"כ להסתפר ולישא בליל ל"ג (שלפי דבריהם אין נוהגין אבילות אלא ל"ב יום)", והיינו דהא בהא תליא (ראה גם חק יעקב או"ח שם סק"ו בפירוש דברי הרמ"א שם ס"ב). ועפ"ז נמצא לכאורה דאין חילוק בהלכה. ויש לחפש בעוד מקומות.

ואולי הכוונה למ"ש המחצית השקל (או"ח שם סק"ג) דאינו תלוי זב"ז, והגם שא"א תחנון במנחה שלפניו מ"מ אין להסתפר. אבל בהשיחה משמע שמדבר לרעת אדה"ז.

או אפשר היתה הכוונה בפשטות, דאיה"נ דאין אומרים תחנון בערב ל"ג בעומר, אבל מובן שערב ל"ג בעומר אין אותו הענין דל"ג בעומר עצמו. אבל לא משמע כך בהשיחה.

* * *

אחד הטעמים שנאמרו על השמחה בל"ג בעומר הוא משום שביום זה "פסקו מלמות" תלמידי רבי עקיבא (ש"מתו מפסח ועד עצרת").

והקשה הפר"ח (או"ח סתצ"ג ס"ב): יש לדקדק בשמחה זו למה, ואם משום שפסקו מלמות מה בכך, הרי לא נשאר אחד מהם וכולם מתו ומה סיבה של שמחה זו? ומבאר שאפשר שהשמחה היא על התלמידים שהוסיף רע"ק אח"כ, שלא מתו.

ולכאורה ע"פ המשך לשון הגמרא לא משמע שבאותו יום פסקו מלמות בא רע"ק לרבותינו שבדרום! (וז"ל הגמרא: "... כולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זל"ז והי' העולם שם עד שבא רע"ק אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם...").

ועוד: ידוע השקו"ט האם החמשה התלמידים שסמך אח"כ נשאר מקודם, וא"כ מובן טעם השמחה שאלו לא מתו.

והנה ע"ד מש"כ הפר"ח כתב החיד"א (במראית העין -

ליקוטם סי' ז' אות ח') שהשמחה בל"ג בעומר הוא עפ"י מש"כ בשער הכוונות להאריז"ל (ענין ספה"ע דרוש י"ב. וראה גם משנת חסידים מס' אייר פ"א מ"ו) ש"רשב"י ע"ה הוא מחמשה תלמידיו הגדולים של רע"ק ולכן זמן שמחתו ביום ל"ג בעומר ומסיים החיד"א "ואפשר הכוונה... דביום ל"ג התחיל ללמד רע"ק לרשב"י וחביריו".

ואולי י"ל שהכוונה בשעה"כ (ועד"ז בפר"ח ותחיד"א) הוא ע"פ משנ"ת בארוכה בשיחות ש"פ בחוקותי ול"ג בעומר בעת ה"פאראד", שהאויפטו בל"ג בעומר הוא שרע"ק פעל הנהגה חדשה בתלמידיו שלא ה' עד אז: הנהגת כבוד זל"ז. עיי"ש בארוכה.

והיינו שהגם שלפועל בא רע"ק אצל רבותינו שבדרום לאחר ל"ג בעומר, אבל ההנהגה חדשה הנ"ל התחיל בל"ג בעומר.

* * *

ומענין לענין באותו ענין יש להעיר על דבר פלא שכתב החיד"א במראית העין שם דיום הסתלקותו דרשב"י אינה בל"ג בעומר, ומ"ש בפע"ח דפטירת רשב"י הוא בל"ג בעומר - הוא טעות סופר! וגם בשער הכוונות (שהוא מהשמונה שערים) לא הזכיר עד"ז (וראה לקו"ש ח"ז ס"ע 336 ואילך). עיי"ש. אבל מובא בדא"ח בכ"מ מכתהאריז"ל אשר יום זה הוא יום הסתלקותו של רשב"י. ואכ"מ.

אהרן לייב ראסקין
- תות"ל 770 -

טז*. ברמב"ם הלכות תפלה. פרק א' הלכה ב': ולפיכך נשים ועבדים חייבין בתפלה לפי שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמא וכו'. משמע שקטנים פטורין מתפלה, א) מפני שהרמב"ם לא מזכיר קטנים רק נשים ועבדים בלבד. וגם שהוא אומר שזה מצות עשה, וקטנים פטורים מכל התורה כולה.

ובפרק ו' הלכה י': נשים ועבדים וקטנים חייבים בתפלה.

ולכאורה זה סתירה מהנ"ל בפרק א' ואולי ה' אפשר לבאר שזה מה שכתב בפרק ו' הלכה י' שגם קטנים מחויבים בתפלה, מדובר אודות המטבע של תפלה, והמנין כלומר ג'. פעמים ביום, שהוא מדרכנו, שרבנו תיקנו גם בשביל קטנים

כדי לחנכם, כמו שפרש"י בפרק מי שמתו דף כ' ע"ב. משא"כ בפרק א' הלכה ב' מדובר אודות החיוב בתפלה מדאורייתא. ולכן משמיט הרמב"ם קטנים.

והנה זה לא קשה מה שהרמב"ם בפרק ו' הלכה י' כולל החיוב דקטנים יחד עם נשים ועבדים אע"פ שהחיוב שלהם הוא מן התורה, כמש"כ הרמב"ם לעיל בפרק א' הלכה ב' כי המדובר בפרק ו' הלכה י' הוא התפלה דרבנן השמונה עשרה ברכות, והתקנה הזאת היא על הנשים מדרבנן, כמו על הקטנים. ולכן כוללם ביחד.

אבל לכאורה, עדיין צריך ביאור, כי הנה הכסף משנה והלחם משנה, והמגדל עוז כולם מביאים המקור על פרק א' הלכה ב', מהמשנה ריש פרק מי שמתו דף כ, ב. נשים ועבדים וקטנים חייבים בתפלה. שהרמב"ם לומד שהחיוב בתפלה האמור במשנה. הוא מן התורה, ודלא כפרש"י וז"ל: וחיבין בתפלה. בתפלה רחמי היא ומדרבנן היא ותקנוה אף לנשים ולחננו קטנים. וא"כ קשה שהמשנה כוללת גם קטנים בהחיוב דנשים ועבדים, שהוא מן התורה, וא"א לומר שהרמב"ם לומד כפי הר"ת שם, שהחיוב בתפלה במשנה, קאי רק על נשים ועבדים אבל קטנים פטורין גם מתפלה, כי הרמב"ם בפרק ו' הלכה י' אומר נשים ועבדים וקטנים חייבים בתפלה. ומפרשי הרמב"ם הנ"ל מביאים המקור מאותו משנה, משמע שהרמב"ם לומד במשנה שהחיוב בתפלה קאי גם על הקטנים, וא"כ לכאורה איך כוללת המשנה הקטנים בתוך חיוב דאורייתא, אלא י"ל שהמשנה מדברת מילי מילי, שהחיוב דנשים ועבדים דאורייתא, והקטנים מדרבנן, וא"כ צריכים לומר שהרמב"ם בפרק ו' הלכה י' גם אומר מילי מילי. שהחיוב של נשים ועבדים, הוא מן התורה ושל קטנים מדרבנן. כמו המשנה, וקצת דחוק, אבל לולא דבריהם יכולים לומר שהרמב"ם לומד המשנה כמו רש"י ותוס' שהמשנה מדברת אודות חיוב דרבנן, וזה שהרמב"ם אומר בפרק א' הלכה ב' שנשים ועבדים חייבים מן התורה יש לו מקור אחר לזה.

זלמן מנחם מענדל פייגענסאהן
- תלמיד בישיבה -

יז*. בגליון לו אות י"ב כתבתי אהא דכותב אדה"ז בשו"ע סי' תע"ג סעי' י' שלא לברך ברכה אחרונה אחר כוס ראשון לפי שהכוס של קידוש הוא מצרכי הסעודה ונפטר בברהמ"ז ועוד

שהוא נפטר בברכה אחרונה שיברך אחר כוס רביעי. ושאלתי מדוע לא מסתפק אדה"ז בטעם הא' כקידוש דכל השנה.

ובגליון לז כתב הרב מ.א.צ. ווייס ליישב ע"פ מחלוקת התוס' והר"ן, דאדה"ז סב"ל כשיטת הר"ן דעיקר תקנת ד' כוסות הוא על האמירה, וע"פ חידושי הגרי"ז דכותב דיש ב' ענינים בד' כוסות: א) דין שתיית ד' כוסות. ב) דין כוסות של ברכה.

ועפ"ז מבאר דמצד דין ב' בהכנס דהיינו כוס של ברכה מספיק ברהמ"ז דהרי הוא ככל שבתות השנה, אבל צד השני שבכוס, מה שהוא כוס א' מארבע הכוסות שהם גדר אחד, הרי מכיון שהם גדר אחד אין דעתו שיגמור עד שתיית כוס האחרון שהוא כוס ד', ומצד דין זה אינו מספיק ברהמ"ז וע"כ צריך גם לברכה אחרונה שלאחר כוס ד'.

ועד"ז כתב מ.א. בגליון הנ"ל עיי"ש.

והנה אף כי דבריו עולים יפה בהגדרת דין שתיית ד' כוסות והיוצא מזה לדינא, אמנם להלכה צע"ג, כי:

א) לא מצאנו בשום מקום ב' ברכות אחרונות על דבר אחד (ובענינינו: כוס יין = ברהמ"ז, ועה"ג שלאחר כוס ד'). העירני א' שעל אורז צריך לברך ב' או ג' ברכות, אבל אין זה נוגע לענינינו, כי הרי לפועל רק ברכה אחת מוציאה את האורז, רק שאנו לא יודעים איזו מהברכות, ופשוט.

ב) לפי דבריו שכשיש דין שני צריך ברכה אחרונה מיוחדת בשבילו יוצא שבלי ליו"ט שחל להיות במוצאי שבת שאז מקדשים ומבדילים על אותו כוס הנה (אם אין בדעתו לשותות באמצע הסעודה וגם אין מברך ברהמ"ז על כוס) הוא יוצא ברכה אחרונה על ההבדלה רק כדיעבד בבהמ"ז (ראה סדר ברכת הנהנין פ"ד סי"ב)?

שניאור זלמן איידעלמאן

- תות"ל 770 -

יח. בענין סיבת שמחת ל"ג בעומר איתא בגמ' יבמות דף ס"ב ע"ב, "אמרו שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא כו' וכולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה והי' העולם שמם (שנשתכחה תורה, רש"י) עד שבא ר"ע אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם ר"מ ור' יהודה ור' יוסי ורבי שמעון ורבי אלעזר בן שמוע והם הם העמידו תורה אותה שעה תנא וכולם מתו מפסח עד עצרת".

ובמאירי בד"ה אע"פ כו' איתא "ותלמידים אלו הוזכר כאן שכלם מתו מפסח ועד עצרת. וקבלה בידי הגאונים שביום

ל"ג פסקה המיתה ונוהגים מתוך כך שלא להתענות בו כו"ל.
ויעויין בטוש"ע סי' תצ"ג שכתב וז"ל: "ויש מסתפרים מל"ג
בעומר ואילך שאומרים שאז פסקו למות".

היינו דסיבת השמחה בל"ג בעומר הוי היות ופסקו למות.

ולכאורה צריך ביאור דמה נותן שפסקו למות לכן צריך
לעשות חג ולא להתענות וכן לא לומר תחנון ה' צ"ל שבגלל
שהפסקו למות שיהי' יום רגיל ומדוע עושים חג.

ואין לומר היות ונשארו עוד חמשה תלמידים ולכך עושין
חג כי מהגמ' משמע שחמשת התלמידים נוספו לאחר מיתת
התלמידים היינו לאחר ל"ג בעומר וכהלשון "מתו בפרק אחד
כו' והי' העולם שמם עד שבא ר"ע אצל רבותינו שבדרום".

ואפ"ל שנשארו תלמידים מהעשרים וארבע אלף היות
והלשון בגמ' "וכולן מתו בפרק אחד". משמע שכולן מתו.

אך לכאורה אפ"ל שכולן מתו הולך על פרק אחד היינו
שאלו שמתו, מתו בפרק אחד אך גם היו תלמידים שלא מתו ולכך
הוי ל"ג בעומר יום שמחה היות ופסקו למות.

אך צריך ביאור דנוסף על הא דאיתא בגמ' והי' העולם
שמם וכפרש"י שנשתכחה תורה הרי משמע שמתו כולם. כי אם
נשארו מדוע נשאר העולם שמם. (אף שאפ"ל שנשארו מועט
מהתלמידים ולכך נשתכחה תורה. ואין קושיא מהא דאיתא דאף
במועט לא נשתכחה ע"י חמשת התלמידים אך י"ל דחמשת התלמידים
הוי מהמיוחדים שבתלמידים) א"א לומר כן דהנה בשו"ע
אדמוה"ז סי' תצ"ג סעיף ה' איתא "ל"ג ימים י"א שהם מתחילין
מיום ראשון של ספירת העומר ומסיימין בל"ג בעומר שבאותו
היום מתו האחרונים של הכ"ד אלף לפיכך נוהגין קצת להרבות
בשמחה ביום זה ואין אומרים בו תחנון לפי שבו ביום פסקו
למות ואף שמתו מקצת מהם ביום זה מ"מ לענין אבילות יום
האחרון אנו אומרים מקצת היום ככולו כו' לפיכך כשנוהג
אבילות שעה א' או פחות ביום ל"ג כו' די בכך".

היינו דאיתא בפ"י באדמוה"ז שמתו כל תלמידי ר"ע
וכלשונו הקדוש שבאותו היום מתו האחרונים של הכ"ד אלף.
וא"כ הדרא קושיא לדוכתא מהו החג בהא דפסקו למות בזמן
שמתו כולם.

והנה מהא דאיתא ברמ"א בס"ג בהגה"ה "ובמדינות אלו
אין נוהגין כדבריו אלא מסתפרים ביום ל"ג ומרבים בו קצת
בשמחה ואין אומרים בו תחנון". אין קשה מה הריבוי בשמחה
בהא דפסקו למות ד"ל דלהרמ"א הוי השמחה לא מצד דפסקו
למות אלא כדאיתא בביאור הגר"א "ומרבים כו' כמ"ש בסוף
תענית שבו פסקו מתי מדבר.

אך במאירי איתא בפ' דהשמחה היא מצד דפסקו למות
וכלשונו "וקבלה ביד הגאונים שביום ל"ג פסקה המיתה ונוהגים
מתוך כך שלא להתענות בו כו'".

וכן בשו"ע אדמוה"ז (הובא לעיל) איתא כן בפ' "לפיכך
נוהגין כו' ואין אומרים בו תחנון לפי שבו ביום פסקו
למות".

והנה אדמוה"ז מבאר שם דמדוע מסתפרים ושמחים בל"ג
בעומר והלא מתו גם בל"ג בעומר היות ודי בשעה א' או בפחות
מתחילת היום לנהוג באבילות כי מקצת היום ככולו אך כל זה
תשובה למדוע איננו נוהגין אבילות ביום זה אך עדיין יוקשה
מדוע נוהגין שמחה.

והנה בהא דביארנו דלהרמ"א מיושב הקושיא היות ואפ"ל
שהשמחה הוי לא מצד הא דפסקו למות אלא היות ופסקו למות
מתי מדבר וכדכתב בביאורי הגר"א צ"ב דהרמ"א כתב דמקורו
הוא ממנהיג"ל מנהגים והנה ספר דרשות מהרי"ל אינו תח"י אך
בכף החיים באות כ"ו על אתר כתב וז"ל: "שם בהגה ומרכים בו
קצת שמחה. לזכר שפסקו מלמות דרשות מהרי"ל ר"ז אות ה'".

היינו דמביא דבמקור דברי הרמ"א איתא דהשמחה היות
ופסקו למות וא"כ צ"ב הא דכתב בביאורי הגר"א שהשמחה הוי
מצד שבו פסקו מתי מדבר. ועוד הקושיא דלעיל על אדמוה"ז
והמאירי קשה אף לדעת הרמ"א.

והנה בפרי חדש בס"ק ב' כתב וז"ל: "ומיהו יש לדקדק
בשמחה זו למה ואי משום שפסקו מלמות מה בכך הרי לא נשאר
אחד מהם וכולם מתוך ומה טיבה של שמחה זו ואפשר שהשמחה
היא על אותם תלמידים שהוסיף ר"ע אח"כ שלא מתו כאלו".
היינו דמקשה הקושיא דלעיל ומתרץ שהשמחה היא על התלמידים
שהוסיף ר"ע אח"כ שלא מתו.

אך עדיין צ"ב מה הקשר בין אותם תלמידים שהוסיף ר"ע
אח"כ לל"ג בעומר.

והנה בכף החיים שם מביא הא דאיתא בשער הכוונה דף
פ"ז ע"א (יעו"ש בארוכה) וכתב "אכן מדברי שער הכוונה
הנזכר משמע דהשמחה היא משום דבאותו יום סמך ר"ע את ה' תלמידיו
ורשב"י ע"ה הוא מתלמידיו הגדולים".

היינו דר"ע סמך חמשת תלמידיו בל"ג בעומר ומזה מובן
הקשר בין חמשת תלמידיו שלא מתו לל"ג בעומר (אך עדיין
צ"ב דלפ"ז צ"ל השמחה היות והוסמכו בהוראה ולא מצד שפסקו
למות ויש ליישב בדוחק).

והנה מלשונו של אדמוה"ז שכתב "ואין אומרים בו תחנון

לפי שבו ביום פסקו למות ואף שמתו מקצת מהם כו"י משמע
דהמדובר הוא על התלמידים שהיו קודם ולא על התלמידים
שנוספו לאחר מכן והדרא קושיא לדוכתא.

פנחס טודרוס אלטהויז

- תות"ל 885 -

ש ו נ ו ת

יט. בגליון מ (ס) דן הרב ש.ב. לויין בענין ס' הנחות
הר"פ וכותב שהס' נעתק מכ"י מעתיק שהעתיק את הדרושים שלא
על סדר הזמנים. והנה אף שבפרטיות נכון הדבר אמנם בכללות
הנה בעמ' א-נד הם מאמרי תקס"ז (על רוב המאמרים מפורש שהם
מתקס"ז ואלו שכתוב עליהם תקס"ד כבר כתב בס' מאמרי אדה"ז
תקס"ד, שהם מתקס"ז והנה בע' לח. נדפס ד"ה "זהר פ' בלק
ברכו ה' את מלאכיו כו"י ונרשם "אלול ליאדי תקס"ו" וכן
בע' נב נדפס ד"ה זהר במדבר דק"כ ע"א, ר"א שאיל לר"ש
אבול" ונרשם "ליאדי אייר תקס"ו" ועפ"ז נרשמו במפתח
המאמרים תקס"ו אמנם זה האחרון נדפס בשינויים בסה"מ
תקס"ז עמ' קסה (אמנם שם נרשם לאחר דרוש ג' סיון, ומכאן
משמע דהוא מחודש אייר) הרי דצ"ל בשניהם תקס"ז) חוץ מד"ה
שמינית שבשמינית תקע. שנדפס בעמ' יב-יג, עמ' נט-קכ הם
מאמרי תקס"ח, חוץ מב' מאמרים מתקס"ז עמ' עט-פה (שכנ'
שליכים לעיל) ומעמוד קכא-קנג מאמרי תקעא-תקעב ע' קנד-
קסד ג' מאמרים מבין פסח לשבועות תקס"ט. ע' קסד-קעז. ד"ה
ששים מלכות מפ' יתרו תקע. עמ' קעז-קפ ד"ה ונוגשיך צדקה
בארדיטשוב (כנ' גם הוא מתק"ע).

ובכלל יש להעיר שכל המאמרים שבלקו"ת ותו"א הנמצאים
בהנחות הר"פ נדפסו כמעט אות באות כבהנחת הר"פ (חוץ
מביאור לד"ה וספרתם (הנחת הר"פ עמ' מב) שנדפס בלקו"ת
ד"ה והניף נוסחא אחרת וכנ' מפני שנאמר ביחידות לבניו,
ועצ"ע) ומזה נראה עד היכן חייב הצ"צ הנחות הר"פ. (בעמ'
קס נדפס ד"ה יונתי בחגוי הסלע ובהערות וציונים בסוף הספר
כ' "נדפס (בשינויים) בלקו"ת שה"ש בתוספת הערות" אכן כ'
בהערות וציונים ללקו"ת אמנם באמת שם הוא ד"ה אחר. עמ'
קסד נדפס ד"ה ששים מלכות ועד עמ' קעד נדפס בלקו"ת שה"ש
בעמ' קעב ואילך נדפס עם הגהות אחרות באוה"ת במדבר כרך
ה' עמוד א'תקסד-א'תקע).

בגליון הנ"ל כתב הרב הנ"ל דבעמ' ג' נדפס ד"ה זהר
תרומה, אמר כו' משבת פ' ויחי ולא נדפס, ולא נזכר בס'
תקס"ז. אמנם באמת הוא הנחה אחרת. מד"ה אמר שבסידור קפ, ד.

ונרשם במפתח בתור ד"ה השמים מספרים.

בגליון לט (נט) כתב הרב הנ"ל שבגוכ"ק הרמב"ן אות ז' כתי"י 1066 ממאמרי תקס"ז נמצאים 6 שלא נדפסו מעולם. (אותיות א, ט, יא, יג, יד, טו) והנה איתא ליל ש"ק תולדות מזהר פ' בראשית מזהר בראשית משנה אתתא דההוא נער נדפס בביאורו"ז עמ' א-ב ונרשם בהע' 7 אות יא נדפס בהנחות הר"פ עמ' כג (ביחד עם מאמר אני דודי שם עמ' כה ולא נרשמו בגליון מ (ס)) אות יג נדפס בלקו"ת ברכה צג, ד ואות יד, שם בד"ה להבין ההפרש צג, ד ובלי ההגהות בסה"מ הקצרים עמ' ק.

* * *

במפתח לסה"מ תקס"ז נרשם ד"ה להבין ענין אור א"ס ובהע' 28 "נזכר באוה"ת ויקרא ע' ג' תרפט" צ"ל ויקרא ג' עמ' תתפט.

להבין מ"ש בע"ח בהיכל הז' ובהע' 50 "נזכר באוה"ת תצוה ע' א'תרלו-ז ויקרא ג' עמוד תסו" צ"ל ויקרא ג' עמ' תתפח, ומ"ש שנזכר באוה"ת תצוה ע' א'תרלו-ז. הנה כ"ה בהערות וציונים לאוה"ת שם אמנם שם הכוונה לד"ה להבין מ"ש בע"ח דבחי' הקו וחוט ליל א' דסוכות תקס"ח.

להבין מ"ש בע"ח ובהע' 90* "נזכר באוה"ת בהר עמ' תרפח" צ"ל עמ' תתפח וכנ' כוונתו לד"ה להבין מ"ש בע"ח דבחי' הקו וחוט. ליל א' דסוכות תקס"ח. נזכר גם באוה"ת תצוה ע' א'תרלו-ז.

* * *

וזאת המצוה ובהע' 84* "נזכר בפסקי דינים לכ"ק אדמו"ר הצ"צ. לכ"ק הצ"צ דף תמב, א" ובהוספות לפס"ד דף קג (תמב) ב"העתק מגוף כתי"ק" נרשם וזאת המצוה תקס"ז. וכל בניך תקס"ח" אמנם בגוכ"ק נרשם שצ"ל להיפך "וכל בניך תקס"ז וזאת המצוה תקס"ח.

וכל בניך ובהע' 85 "נמצא בבוך 1066 ושם רשום יום ו' עש"ק ור"ח אלול" ועי' מ"ש הרב א. מטוסוב בזה בגליון מד (קצג) ונשאר בצ"ע אמנם בבוך 1066 שם נמצא רק הביאור השני הנדפס בעמ' של (ומתחיל וכל בניך) ועפי"ז א"ש. והמאמר נאמר בש"פ ואתחנן. והביאור השני בע"ש פ' שופטים.

יוסף יצחק קעלער
- תלמיד בישיבה -

ה י ו ס י ו ס

כ. כ"ד טבת: "...דרכי החסידות איז אלע חסידים זאלען זיין ווי איין משפחה ע"פ התורה באהבה. חסידות איז חיות אריינטראגען א חיות און באלייכטען אלץ אויך דעם לא טוב מען זאל וויסען פון דעם אייגענעם רע ווי ער איז אויף מתקן זיין עס."

להעיר שלאחרי ס' המדע ספר אהבה והתחלתו הוא הל' ק"ש ובסגנון הכותרת (הפתוחה) לספר זה הוא: מה אהבתי תורתך גו' וסיומו הוא הל' מילה והיינו מ"ש (בהפתגם): "באלייכטען אלץ אויך דעם לא טוב... אויף מתקן זיין עס". וכמ"ש בכמה דרושים שענין המילה הוא להסיר הערלה שמקליפה (לא טוב) שמכסה ומעלים ועי"ז מתגלים אורות עליונים ביותר (לקו"ת ר"פ תזריע ובכ"מ). ועפמ"ש במדרש חז"ל הרי (מילה) ענינו שהאדם נברא באופן כזה שיכניס תיקון בגופו והיינו ע"י ענין המילה. (מתאים למ"ש בהפתגם: מתקן זיין עס).

כ"ב שבט: "עס זיינען דא צווייערליי חוקים: א) א געזעץ וועלכער שאפט לעבען..."

להעיר שבימים אלו מתחיל ספר נשים ברמב"ם וראה הכותרת (פתיחה) לס' נשים: תורת חכם מקור חיים גו'.

א אדר א': "כתיב יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב... להגביר הצורה על החומר, להאיר את העולם באור תורה ובר מצוה."

להעיר שהיום מתחיל ספר קדושה ברמב"ם וראה הכותרת (הפתיחה) לס' קדושה: פעמי הכן באמרתך ואל תשלט בי כל און (מתאים למה שיצא אדם לפעלו - היינו פעמי (הליכה) לעונה ז'. להגביר הצורה על החומר - היינו לשלול הענין ההפכי - חומר על הצורה - והיינו מ"ש ואל תשלט בי כל און).

א אדר שני: "ביעלה ויבוא: זכרנו ה"א בו - בית דגושה - ופקדנו בו - בית רפוי' -".

להעיר שהיום מתחיל ספר זרעים וראה הכותרת (הפתיחה) לספר זרעים: תהי ידך לעזרני כי פקודך נצחתי (מתאים לו"פקדנו"). ובתור מאמר המוסגר: עזרני הוא אותיות זרעין)..

הרב מיכאל אהרן זעליגזאן
- ברוקלין נ.י. -

כא*. בלקו"ש פ' בחוקותי (סעי' י') מבאר שבענין הוידיגי

ישנם ג' ענינים: א) עיקר ענין הוידי הוא "להתוודות בשפתיו ולומר עניינות אלו שגמר בלבו", שהדיבור יביא בגלוי התשובה שבלב. ב) הוידי גופא פועל אצלו רגש של תשובה, כי דיבור מעורר רגש הלב. ג) הוידי מצ"ע הוה מעשה של תשובה, כי אפי' אם עדיין לא גמר בלבו לעזוב, מ"מ ה"ז פועל עליו אז רגש של בוש על העבר, ולזה מתכוין הרמב"ם דאם התוודה ולא גמר בלבו לעזוב כו' ה"ז כטובל ושרץ בידו, כי הוידי מצ"ע הוא כענין הטבילה, עיי"ש.

ויש להעיר במ"ש בס' כתב והקבלה ויקרא פ' ה' (מובא בקובץ חידושים בשטמ"ק פסחים ח"ב ע' תקכו) על הפסוק "והתודה", דבכלל פירשוהו לשון "הודאה" כענין הודה לו בקנקנים המורגל בפי רבותינו, ואין זה נכון לדעתי כי עיקר הוידי אינו הודאת החטא אבל העיקר בו הוא הסכמה הגמורה לעזיבת החטא, כמ"ש הרמב"ם בהל' תשובה יגמור בלבו שלא ישוב לזה החטא לעולם כו' וזה עיקרו של וידוי, ואם נפרש לשון והתודה הודאת החטא לבד, חסר במובנו העיקרי המכוון בוידוי, לכן נ"ל לפרש והתודה לפי עיקר המכוון בענין וידוי והיא עזיבת החטא, כי שרשו ידה, אשר הוראתו הרחקה והשלכה, כמו וידו אבן בי, ידו עלי' גורל כו' עכתו"ד.

ואפשר לומר (באופן אחר מהנ"ל) דלפי אופן הא' דהוידי מצ"ע אינו פועל הוספה בהתשובה, אלא שמביא את רגש התשובה שבלבו בגלוי, הנה לפי"ז יש לפרש שהוא לשון כללי על הודאה בדיבור, אבל לפי אופן הב' דענינו של וידוי הוא לפעול שיהי' אצלו תשובה אמיתית שלא יעבור עוד, הנה לפי"ז א"ש יותר לפרש כנ"ל שהוא מלשון השלכה וכו', כי דוקא עיי' הדיבור יהי' אצלו השלכה באמת, דזה מעורר שתשובתו יהי' אמיתית.

ב) ועי' סנהדרין מג, ב, במשנה, הי' רחוק מבית הסקילה כעשר אמות, אומרים לו התודה שכן דרך כל המומתין מתדין כו', והקשה בארחות חיים (הל' ערב יוהכ"פ סי' ד') וז"ל: ואם תאמר למה לא הזכירו את התשובה עם הוידי? מפני שזה עומד על בית הסקילה והולך למות ואין לו פנאי לחטוא עוד עד שיצטרך לומר און פעלתי ולא אוסיף. אבל בחייבי מלקיות צריך תשובה, עכ"ל, ואולי אפשר לבאר דברינו עפ"י המבואר באופן הג', דבאמת גם ענין הוידי מצ"ע גם אם לא גמר בלבו לעזוב, ה"ז פועל בשעת מעשה רגש של בוש על העבר, אלא שהחסרון בזה הוא מצד להבא, דלפועל עדיין לא יעזוב חטאו, וא"כ אפ"ל דבמומתין, דליכא כאן החסרון מצד להבא, כיון שאין לו פנאי לחטוא, הנה לזה מספיק ענין הוידי מצ"ע, היינו רגש בוש זה שבעת מעשה הוידי.

ג) וראה בהערה 32 (דקאי על אופן הב') שצויין לס' יד

הקטנה הלי' תשובה פ"א ה"ב סק"ד, ולכאורה יל"ע דהרי ביד הקטנה שם הקשה הקושיא על הרמב"ם דאיך שייך לומר דהוה כטובל ושרץ בידו, והול"ל כאילו לא טבל כלל, ומתרץ דאפי' אם אינו גומר בלבו באמת מ"מ מועיל וידוי דברים, שדבורו מוכיח שרצונו לעשות רצון ה' אלא שיצה"ר מעכבו, וגם ודוי פה בלבד הוא דבר גדול ומכפר במקצת, ולכן ה"ז עכ"פ כטובל וכו' עיי"ש, וזה מתאים לאופן הג', וכנ"ל דבזה מתרץ דברי הרמב"ם אלו דה"ז כטובל וכו', וא"כ למה לא צויין זה באופן הג'.

(ד) וראה בס' מדבר קדמות מערכת ו' אות י' שכתב דעיקר וידוי הוא עזיבת החטא, וזה פירשו הראשונים על חטא שחטאנו לפניך בידוי פה, כלומר שהוידוי הלי' מן השפה ולחוץ, ולא גמרנו לשוב, ועל זה אנו מתודים על הוידוי, כי וידוי כזה עוד יוסיף המקטרג לקטרג על הוידוי עצמו וכמ"ש בזהר הקדוש, ע"כ. דמדבריו נמצא דוידוי בלי תשובה הוא חסרון דיוסיף המקטרג לקטרג, אבל מובן דאפשר לחלק בזה שאי"ז סותר להנ"ל.

(ה) ועי' יומא לו, ב, ת"ר כיצד מתודה עויתי פשעתי וחטאתי כו' דברי ר"מ, 'וחכמים אומרים עונות אלו הזדונות כו' פשעים אלו המרדים כו' חטאתם אלו השגגות, וכן הוא אומר נפש כי תחטא בשגגה, ומאחר שהתודה על הזדונות ועל המרדים חוזר ומתודה על השגגות? אלא כך הלי' מתודה חטאתי ועויתי ופשעתי לפניך כו' אמר רבה בר שמואל אמר רב הלכה כחכמים, ועי' פירש"י חוזר ומתודה כו' בתמי' אם על הזדונות ימחלו לו, אין צריך לבקש שוב על השגגות, עיי"ש.

ואולי אפשר לבאר פלוגתתם דחכמים סב"ל כאופן הא' דעצם התשובה נגמר כבר בלבו, וזה שצריך להתודות, הנה הדיבור אינו מוסיף בזה כלום, אלא דע"י הדיבור הוא בא בגלוי, וא"כ לשיטה זו ודאי צריך לומר מקודם חטאתי עויתי וכו' דאם על הזדונות ימחלו לו כ"ש על השגגות, אבל ר"מ סב"ל כאופן הב' דענין הוידוי הוא דהדיבור גופא פועל עליו ההתעוררות של התשובה, והתשובה הוא ע"י הדיבור גופא, וא"כ שפיר סב"ל דמקודם אומר עויתי כו' כי מקודם מתחיל בהחמור, שמתעורר לשוב בהחמור יותר, ועי"ז מתעלה ומתעורר לשוב גם על הקל יותר, וכן הלאה, ולכן סב"ל דצריך לומר מקודם עויתי ואח"כ פשעתי ואח"כ חטאתי, אבל להלכה קיימ"ל כחכמים, וכמ"ש בהשיחה דלהלכה עיקר ענין הוידוי הוא כאופן הא'.

(ו) ולפי אופן הב' אפשר לבאר מה שאומרים בתפלת נעילה "ותלמדנו ה"א להתודות לפניך על כל עונותינו למען נחל."

**לזכותו ולזכות
בני משפחתו שיחיו**

נרפס ע"י

א' מאנ"ש שיחי'